

Michał Pszczołkowski

Przegląd piśmiennictwa do dziejów budowy campusu UMK

Rocznik Toruński 32, 237-244

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przegląd piśmiennictwa do dziejów budowy campusu UMK

Michał Pszczółkowski

Minęło ponad 30 lat od obchodów 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika. Największą inwestycją rządowego programu obchodów był pierwszy etap budowy campusu UMK na toruńskich Bielanach. Jest to okazja do zaprezentowania piśmiennictwa związanego z tym przedsięwzięciem.

Pierwszy projekt „miasteczka akademickiego” na Bydgoskim Przedmieściu pojawił się w momencie powstania uczelni w 1945 r., nie doczekał się jednak wówczas realizacji. W następnych latach nie zajmowano się tą kwestią, nie było bowiem nawet pewne, czy uczelnia będzie w ogóle istniała. O wszystkich kłopotach i perypetiach informują 2 tomy źródeł do dziejów UMK¹ i 2 starsze opracowania historii UMK². Wiele wiadomości na ten temat przynoszą również prace Jana Bełkota³ oraz wydawnictwa informacyjne Jacka Staszewskiego⁴.

¹ Powstanie i pierwsze dziesięć lat Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945–56. Wybór źródeł, Toruń 1995; Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Wspomnienia pracowników, pod red. A. Tomczaka, Toruń 1995 (dalej: *Wspomnienia pracowników*).

² R. Galon, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945–1955*, Warszawa 1957; J. Wojtowicz, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956–65*, Toruń 1965.

³ J. Bełkot, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 1945–85*, Toruń 1986; J. Bełkot, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1965–1980*, t. 1–2, Toruń 1992.

⁴ J. Staszewski, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 1945–1963*, *Zapiski Historyczne*, t. 30, 1965, z. 1, s. 137–168; tenże, *20-lecie Uniwersytetu Miko-*

Dopiero w 1960 r. władze uczelni zleciły architektowi Stefanowi Modrzejewskiemu opracowanie wstępnych założeń projektowych rozbudowy uczelni. Autor zaproponował lokalizację budynków uniwersyteckich na Bielanach. Sprzeciwili się jednak... profesorowie. „W ich przekonaniu Bielany to było gdzieś daleko za miastem; głosili, że będzie to jakieś getto nie mające powiązania z miastem itp.”⁵. W związku z tym w lutym 1962 r. zlecono opracowanie ekspertyzy Ryszardowi Karłowiczowi i Eugeniuszowi Kosiackiemu z Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej⁶. Na jej podstawie w następnym roku senat przyjął projekt lokalizacji na Bielanach. Wówczas nastąpiła wymiana korespondencji między rektorem UMK Antonim Swinarskim a dziekanem Wydziału Architektury Piotrem Biegańskim. Ten ostatni podjął się opracowania planów urbanistycznych i architektonicznych, a na generalnego projektanta powołano R. Karłowicza. W 1964 r. na Wydziale Architektury opracowano „Ogólne zagadnienia rozplanowania przyszłej rozbudowy uniwersytetu toruńskiego”. W roku następnym zapadła decyzja o przyjęciu tego projektu. Chodziło o budowę jednorodnego osiedla z wyraźnym podziałem na część dydaktyczno-naukową i mieszkaniowo-socjalną. Po raz pierwszy w Polsce wszystkie elementy składowe uczelni miały być zgrupowane na jednym terenie. Układ funkcjonalny oparto na dwu prostopadłych osiach kompozycyjnych. Budynki wydziałów rozmieszczono wzdłuż osi północ-południe, natomiast domy studenckie i obiekty usługowe zostały umiejscowione wzdłuż osi biegnącej z zachodu na wschód. Na zbiegu obu linii znalazło się Forum Główne z Rektoratem, Aulą i Biblioteką Główną. Realizację inwestycji podzielono na trzy etapy: 1967–1970, 1971–1975 i 1976–1980, przy czym podstawowy zespół obiektów dydaktycznych oraz administracyjnych i socjal-

laja Kopernika w Toruniu, *Życie Szkoły Wyższej*, t. 12, 1965, s. 96–108; tenże, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika*, Toruń 1973.

⁵ S. Staniszewski, *Wspomnienia dyrektora administracyjnego*, [w:] *Wspomnienia pracowników*, s. 299.

⁶ R. Karłowicz, *Koncepcja urbanistyczna*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Projekt i realizacja*, pod red. B. Popławskiego, Warszawa 1974, s. 16, 26.

nych miał powstać w pierwszych dwóch okresach. Odzwierciedleniem ewolucji założeń projektowych są broszury informacyjne⁷.

Dnia 23 III 1967 r. Rada Ministrów uchwaliła włączenie do programu obchodów 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika budowy kampusu uniwersyteckiego⁸. Generalnym projektantem został R. Karłowicz. Za koncepcję przestrzenną całości oraz projekt Rektoratu, Auli i Biblioteki Głównej odpowiadali – poza Karłowiczem – Witold Benedek i Marek Różański. Autorami pozostałych projektów byli: Konrad Kucza-Kuczyński (Forum Główne oraz małe formy architektoniczne dla całości), Bogdan Popławski (Wydział Biologii i Nauk o Ziemi), Andrzej Jaworski (Wydział Chemii), Wincenty Szober (domy studenckie, hotele asystenckie, stołówka i sale gimnastyczne) oraz Zbigniew Buczkowski (przychodnia zdrowia i pólśanatorium)⁹. Oni też są autorami najistotniejszych prac dotyczących problematyki przestrzenno-architektonicznej kampusu. Aby je zaprezentować, musimy najpierw cofnąć się do 1966 r., kiedy to odbyło się pierwsze w Polsce seminarium na temat budownictwa szkół wyższych. Toruński campus posłużył tam za przykład do przedstawienia generalnych zasad dotyczących lokalizacji oraz tematyki przestrzennej i architektoniczno-konstrukcyjnej szkół wyższych¹⁰. Na kolejnym seminarium, które od-

⁷ B. Popławski, *Koncepcja budowy miasteczka uniwersyteckiego w Toruniu*, Toruń 1964–1965; tenże, *Projekt Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, Warszawa-Toruń 1967; tenże, *Budowa miasteczka uniwersyteckiego w Toruniu*, Warszawa-Toruń 1970.

⁸ M. Kaczmarek, *Geneza powstania miasteczka uniwersyteckiego na Bielanych*, [w:] *Wspomnienia pracowników*, s. 166.

⁹ B. Popławski, *Projektanci i budowniczy miasteczka uniwersyteckiego*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Projekt i realizacja*, s. 151–157.

¹⁰ *Materiały z seminarium na temat budownictwa szkół wyższych (27–28 I 1966)*, pod red. B. Popławskiego, Warszawa 1966 (artykuły: W. Benedek, *Biblioteka Główna Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, s. 63–66; Z. Buczkowski, *Ośrodek Zdrowia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, s. 68–71; K. Kakowski, *Uwagi na temat problemów konstrukcyjnych projektów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, s. 72–74; R. Karłowicz, *Rozbudowa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, s. 32–35; J. Łucki, *Zespół katedr Chemii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, s. 58–61; B. Popławski, *Koncepcje zabudowy działki Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – efekty przestrzenne, funkcjonalne i budowlane*, s. 54–57; M. Różański, *Rektorat i Aula Uniwersytetu Mikołaja*

było się w Kazimierzu Dolnym w 1973 r., również posługiwano się przykładem toruńskim¹¹. Osobne prace pióra projektantów campusu ukazały się na łamach czasopism specjalistycznych¹². B. Popławski był ponadto redaktorem najobszerniejszego jak dotąd opracowania, relacjonującego ostateczny projekt oraz realizację kompleksu¹³. Dodatkowo problematykę przestrzenno-architektoniczną szeroko omówili inni autorzy na łamach pism fachowych¹⁴. Osobną grupę stanowią felietony zamieszczane w periodykach społeczno-kulturalnych¹⁵. Warto też wspomnieć o artykułach w prasie codziennej¹⁶. Toruński campus wzbudził

ja Kopernika w Toruniu, s. 66–68; Z. Szymborski, *Problemy elektroenergetyczne budowy zespołu uniwersyteckiego w Toruniu*, s. 76–79; J. Teliga, *Wybrane problemy konstrukcyjne przy projektowaniu Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, s. 71–72).

¹¹ *Projektowanie wyższych uczelni w Polsce – wybór materiałów z seminarium, Kazimierz Dolny 4–5 listopad 1973*, pod red. S. Niewiadomskiego, Warszawa 1976, passim.

¹² R. Karłowicz, *Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu*, *Architektura* 1966, nr 2, s. 74–77; M. Różański, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu*, *Architektura* 1971, nr 6, s. 200–204; R. Karłowicz, *Projekt, który dał satysfakcję*, *Architektura* 1973, nr 7, s. 268–286.

¹³ *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Projekt i realizacja*, pod red. B. Popławskiego.

¹⁴ J. Reda, *Uwagi końcowe na tle projektu uniwersytetu w Toruniu*, *Architektura* 1966, nr 2, s. 77–78; W. Bartkowiak, A. Chojnacki, H. Jaskólski, R. Malejka, *Rozbudowa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 1967–73*, *Przegląd Budowlany* 1973, nr 5, s. 464–479; T. Barucki, *Miasto Kopernika*, *Projekt*, 1973, nr 5, s. 46–49; T. Pałaszewski, *Organizacja inwestycji wieloletnich na przykładzie budowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, *Przegląd Budowlany* 1973, nr 5, s. 459–463; A. Paszyński, *Po uroczystościach*, *Architektura* 1973, nr 7, s. 288; Z. Pszczulny, *O miasteczku uniwersyteckim w Toruniu*, *ibid.*, s. 300.

¹⁵ R. Karłowicz, *Pytania dla projektantów*, *Polska* 1969, nr 8, s. 10–11, 35; H. Małaszewska, *Uczelnia na miarę XX wieku*, *Perspektywy* 1971, nr 11, s. 2, 8; A. Małachowski, *Pamiętnik współczesny*, *Kultura* 1972, nr 51, s. 12; *Toruński – pierwszy polski...*, *Wektory* 1972, nr 4, s. 31–39.

¹⁶ *Architektura dzielnicy uniwersyteckiej Torunia*, *Spojrzenia* 1965, nr 48, s. 3–4; *Na deskach kreślarskich – Biblioteka Główna UMK*, *Gazeta Toruńska* 1965, nr 297, s. 3; *Uniwersytet na toruńskich Bielanych*, *Trybuna Ludu* 1966, nr 97, s. 4; *Na Bielanych duże tempo prac budowlanych*, *Ilustrowany Kurier Polski* 1967, nr 209, s. 5; *Budowa miasteczka uniwersyteckiego w pełnym toku*, *Gazeta Toruńska* 1968, nr 8, s. 4; D. Ciesielska, *Aby zdążyć na czas. Nowe obiekty UMK*, *Nowości* 1968, nr 48, s. 1–2; *Dzień powszedni w „leśniczówce” na Bielanych*, *ibid.*, nr 258, s. 3; *Na miarę*

także zainteresowanie za granicą¹⁷. Stosunkowo najwięcej uwagi poświęcono Bibliotece Głównej¹⁸.

Uroczyste położenie kamienia węgielnego na Bielanych odbyło się 9 VI 1967 r.¹⁹ Pierwsze budynki – domy studenckie nr 7 i 8 – oddano do użytku jesienią 1968 r.²⁰ Budowę stołówki i sali gimnastycznej rozpoczęto 10 XI 1968 r., zakończono zaś 31 XII 1971 r.²¹ W grudniu 1968 r. podjęto budowę hotelu asystenckiego²². Obiekt ten oddano do

potrzeb i możliwości, ibid., nr 67, s. 3; *Wyścig z czasem na Bielanych, ibid.*, nr 146, s. 3; M. Chmielewski, *Przeprowadzka na Bielany*, Trybuna Ludu 1969, nr 157, s. 10; A. Howzan, *Nowe osiedle uniwersyteckie na miarę potrzeb pomorskiego szkolnictwa wyższego*, Gazeta Toruńska 1969, nr 193, s. 4; *Rosną mury reprezentacyjnych obiektów UMK*, Nowości 1969, nr 193, s. 2; *Projekty toruńskiego miasteczka uniwersyteckiego w opracowaniu*, Ilustrowany Kurier Polski 1971, nr 43, s. 3; *Dobre tempo prac na budowie miasteczka uniwersyteckiego*, Nowości 1972, nr 242, s. 1; *Pomyślna organizacja inwestycji kopernikowskiej, ibid.*, nr 147, s. 1–2; *Pomyślnie przebiega budowa miasteczka bielańskiego, ibid.*, nr 222, s. 1; A. Wróblewski, *Pomnik astronomii*, Życie Warszawy 1972, nr 133, s. 73; nr 78, s. 7; T. Łęcka, *Miasteczko – pomnik na 500-lecie urodzin Kopernika*, Ilustrowany Kurier Polski 1973, nr 40, s. 3; *Na Bielanych – miesiąc przed jubileuszem*, Nowości 1973, nr 16, s. 1; D. Zagrodzka, *Pod patronatem Kopernika*, Życie Warszawy 1974, nr 103, s. 3.

¹⁷ W. Kaniewski, *Das Universitäts-Städtchen in Torun*, Polnische Rundschau 1972, nr 4, s. 6–7.

¹⁸ K. Klička, *Nova Budova Hlavnej Kružnice Univerzity Mikulaše Kopernika v Toruni*, Technická Knihovna 1977, nr 3, s. 119–123; E. Kunz, P. Prohl, *Neubauten der Hauptbibliothek der Mikolaj-Kopernik-Universität in Toruń*, Zentralblatt für Bibliothek-Wesen 1978, nr 5, s. 138–142; D. Barth, *Eine moderne Universitätsbibliothek in Polen: zu Besuch in der Universitätsbibliothek Thorn*, Hausmitteilung/Universitätsbibliothek Marburg 1991, nr 7, s. 1–5.

¹⁹ A. Howzan, *Kamień węgielny pod nowe gmachy UMK*, Gazeta Toruńska 1967, nr 131, s. 1; *Już wytyczono tereny pod pierwsze budynki UMK*, Ilustrowany Kurier Polski 1967, nr 90, s. 4; H. Rozwadowski, *Kamień węgielny pod nowe osiedle uniwersyteckie, ibid.*, nr 136, s. 1; *Uroczyste położenie kamienia węgielnego pod Nowe Osiedle UMK na Bielanych w Toruniu*, Materiały i dokumenty, opr. red., Rocznik Toruński, t. 3, 1969, s. 5–28.

²⁰ *Drugi dom studencki w „leśniczówce” na Bielanych*, Nowości 1968, nr 268, s. 1; *Na Bielanych w budowie stołówka i nowy dom studencki, ibid.*, nr 125, s. 1; *We wrześniu – nowy dom studencki, już niedługo – hotel i przychodnia, ibid.* 1969, nr 206, s. 2.

²¹ J. Brandke, *Kombinat gastronomiczny UMK*, Nowości 1968, nr 11, s. 3; *Studencki UMK otrzymają dwie sale gimnastyczne, ibid.* 1971, nr 301, s. 2.

²² *Hotel asystencki już we wrześniu*, Nowości 1970, nr 238, s. 6.

użytku 30 XI 1970 r. Przystąpienie do realizacji Rektoratu i Biblioteki Głównej nastąpiło w marcu 1969 r., w kwietniu rozpoczęto wznoszenie drugiego hotelu asystenckiego, w maju – Instytutu Chemii, natomiast we wrześniu – Auli oraz przychodni zdrowia z pólśanatorium²³. 30 IX 1973 r. zakończono budowę ostatniego gmachu – Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi. Dwa dni później odbyło się oficjalne przekazanie kampusu²⁴.

W 1973 r. na całym świecie oddano hołd temu, który „terrae motor, solis stator”. Na jego cześć zostały wystrzelone satelity – amerykański OAO-3 „Copernicus” oraz radziecko-polski „Interkosmos-Kopernik 500”. W ZSRR we wszystkich republikach związkowych powołano komitety obchodów rocznicy. UNESCO zorganizowało uroczystość w Paryżu pod nazwą „Hołd dla Kopernika”. Najwybitniejsi uczeni amerykańscy wzięli udział w sympozjum kopernikowskim w Waszyngtonie oraz w podobnej sesji Amerykańskiego Towarzystwa Astronomicznego w Filadelfii. Niemal we wszystkich krajach Ameryki Łacińskiej place i ulice otrzymały imię wielkiego uczonego. Pomniki Kopernika zostały odsłonięte w Meksyku i Bogocie. Największe uroczystości i przedsięwzięcia miały miejsce w ojczyźnie wielkiego Polaka. Organizatorem był Ogólnopolski Komitet Obchodów Kopernikowskich, którym kierował wybitny fizyk, prof. Janusz Groszkowski. W Warszawie odbył się II Kongres Nauki Polskiej. W Olsztynie wybudowano planetarium. W ramach ogólnopolskiej akcji harcerskiej pod kryptonimem „Operacja 1001 Frombork” w latach 1967–1973 przebudowano centrum miasta oraz odbudowano wiele zabytków. Na początku lipca został tu odsłonięty pomnik Kopernika. Inny posąg

²³ *Nowy gmach Biblioteki Głównej UMK*, Nowości 1971, nr 213, s. 2; H. Rozwadowski, *W tym roku oddanie do użytku gmachu Rektoratu*, ibid., nr 171, s. 1–2; D. Ciesielska, *Aby studenci zdrowi byli*, ibid. 1972, nr 23, s. 4; *W poniedziałek otwarcie przychodni akademickiej na Bielanach*, ibid., nr 187, s. 1; *Otwarcie auli na Bielanach*, Ilustrowany Kurier Polski 1973, nr 35, s. 6; *Uniwersytecka aula gotowa do jubileuszowych obchodów*, Nowości 1973, nr 28, s. 1; M. Szerowski, *Biblioteka Główna*, ibid. 1974, nr 99, s. 5; E. Józefowicz, *Z doświadczeń budowy nowej Biblioteki Uniwersyteckiej UMK w Toruniu*, Przegląd Biblioteczny 1975, nr 7, s. 249–259.

²⁴ *Uroczyste przekazanie miasteczka uniwersyteckiego UMK*, Gazeta Toruńska 1973, nr 235, s. 1–2.

astronoma, wyrzeźbiony w bryle soli, stanął w wielickiej kopalni. Zrealizowano filmy dokumentalne. Główne obchody miały miejsce w Toruniu. Wiosną i jesienią odbyły się krajowe i lokalne zjazdy i konferencje. Środowisko naukowe podjęło pracę nad seriami wydawniczymi, m.in. „Studia Copernicana” oraz „Biblioteczka Kopernikańska”. Znaczną część Starego Miasta objęły szeroko zakrojone prace budowlano-konserwatorskie. Dokonano generalnych remontów kilku kwartałów, znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie domu Kopernika, gdzie powstało muzeum. Przebudowany został nadbrzeżny bulwar na odcinku łączącym starówkę z Wisłą. Wzniesiono 2 hotele i gmach Książnicy Miejskiej. Powstały nowe arterie komunikacyjne²⁵.

Po zakończeniu uroczystości kopernikańskich stopniowo ograniczano prace inwestycyjne na Bielanych. Nie sprawdziły się optymistyczne prognozy²⁶. Fałszywym prorokiem okazał się dyrektor Kaczmarek, mówiąc: „byłoby nielogiczne poprzestać na tym, co już zrobiono. Iść już będzie tylko o wzniesienie budynków, cały teren został bowiem uzbrojony”²⁷. Drugi etap budowy campusu, który miał obejmować m.in. 4 wydziały, ośrodek obliczeniowy oraz pawilon klubowo-gastronomiczny, nie został jednak rozpoczęty. Oszczędności będące wynikiem wzrostu potrzeb inwestycyjnych innych uczelni w Polsce spowodowały, że udało się zrealizować tylko budowę dwóch domów studenckich i niewielkiego budynku klubu²⁸. Dopiero po dłuższej przerwie powstały gmachy Wydziału Nauk Ekonomicznych oraz Wydziału Prawa i Administracji²⁹.

²⁵ A. Wojciechowski, *Uczni w hołdzie Kopernikowi*, Fakty 1973, nr 38, s. 8; E. Synak, *500 rocznica urodzin Mikołaja Kopernika*, Rocznik Toruński, t. 8, 1973, s. 187–210; T. Błachowiak, *Kalendarium imprez kulturalno-oświatowych za rok 1973*, ibid., t. 9, 1974, s. 313–357.

²⁶ *Program rozbudowy ośrodka akademickiego w latach 1973–1975*, Nowości 1973, nr 234, s. 1.

²⁷ M. Machnicki, *Bielany*, Zwierciadło 1972, nr 27, s. 5.

²⁸ K. Kucza-Kuczyński, *Centralny Klub Studentów UMK*, Studia + Projekty 1978, nr 3, s. 110–116; tenże, *Klub studentów w Toruniu*, Architektura 1981, nr 1, s. 43.

²⁹ J. A. Krzewiński, A. Znojkwicz, *Budynek Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, Studia + Projekty 1978, nr 3, s. 106–109; M. Różański,

Jak wynika z powyższego przeglądu, autorami większości prac mogących mieć istotne znaczenie dla poznania historii oraz architektury campusu toruńskiej Almae Matris są sami twórcy tego kompleksu. Wydawałoby się, że jest to dostateczną gwarancją rzetelności informacji. Jest to jednak prawda pozorna. Wątpliwości, jakie nasuwają się po głębszym zastanowieniu, można wyrazić niemieckim powiedzeniem: „Jeder Krämer lobt seine Ware”. Obiektywną relację mogą dać jedynie niezależne badania. Natomiast z całą pewnością cytowane prace mają wartość źródłową. Jako takie też powinny być wykorzystane w dalszych badaniach.

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu: II etap budowy uczelni, ibid., s. 96–105; M. Rózański, T. Zera, J. Pluta, *Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, Architektura 1988, nr 1–2, s. 57–64.